

способствуют сокращению этапов переработки сельскохозяйственного сырья, создание безотходных технологий, биотехнологий, новых высокопродуктивных сортов и гибридов сельскохозяйственных растений и пород животных, применение биодобавок и ветеринарных препаратов и др.

Ключевые слова: трансфер, технология, институциональные основы, аграрные предприятия, мировой рынок.

Levkina R.V., Levkin A.V. The international transfer of technologies as factor by development of agroindustrial production

On the basis analysis of institute bases of international transfer technologies authors are develop a conclusion that the last are the system of methodological, theoretical and methodical positions on forming of terms active voice enterprises of Ukraine in innovative activity and world market of technologies. On the modern stage development of world economy and gradual integration of Ukraine to him technologies become the important factor of socio-economic development of economic country. In fact technologies are instrumental in reduction of the stages by processing of agricultural raw material, creation of nonwaste technologies, biotechnologies, new highly productive varieties and hybrids of agricultural plants and breeds of zoons, application of bioadditions and veterinary preparations, but other.

Keywords: transfer, technology, institutional framework, farms, the world market.

УДК 631.115.1

**ФЕРМЕРСТВО В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО
ФУНКЦІОНУВАННЯ**

**МАРЕНИЧ Т.Г., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР, БОРИСОВСЬКИЙ Д.В., ЗДОБУВАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. В утвердженні приватної власності в аграрній сфері велика роль відводиться фермерським господарствам як одній з рівноправних організаційно-правових форм підприємницької діяльності на селі. Проте в нашій країні фермерство, незважаючи на чинник високої мотивації до праці, не стало ефективнішою формою господарювання порівняно з іншими. Приватна власність на засоби виробництва і результати праці не забезпечила цим суб'єктам підприємництва гарантію високої продуктивності й ефективності. Для цього не були створені сприятливі правові, соціально-економічні та політичні умови, які забезпечують конкурентоспроможність фермерських господарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан і перспективи розвитку фермерських господарств досліджували у наукових працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як: Горьовий В.П. [2], Липчук В.В., Гнатишин А.Б., Кордоба О.М. [4], Месель-Веселяк В.Я. [5], Касл Э., Беккер М., Нельсон А. [3], Саблук П.Т. [8], Стельмащук А.М., Возний К.З. [9], Шульський М.Г. [11] та ін. Підвищення ефективності виробничої діяльності фермерських господарств на сучасному етапі ринкових відносин з урахуванням економічних реалій вимагає проведення повного аналізу їх функціонування та визначення перспектив розвитку.

Метою статті є оцінка стану розвитку фермерських господарств в Україні та регіоні, визначення перспектив їх функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий досвід показує, що фермерство є одним з найбільш раціональних шляхів до вільної підприємницької діяльності на землі, реальних товарно-грошових відносин та ефективного ведення господарства [12, С. 437]. Як свідчать статистичні дані, в Україні внесок фермерських господарств у виробництво сільськогосподарської продукції є незначним, а переваги приватного господарювання – не розкритими. Сектор фермерських господарств, який є пріоритетним в аграрній сфері розвинутих країн, у нашій державі не одержав належного розвитку.

Аналіз показує, що кількість фермерських господарств України зростала до 2007 р., а з 2008 р. поступово зменшується. У цілому в 2013 р. фермерських господарств нараховувалось 40752 од., що більше на 6 % порівняно з 2000 р., і більше на 0,2 % порівняно з 2012 р. Площа сільськогосподарських угідь у користуванні збільшилась в 2,1 рази (до 4451,7 тис. га). Середній розмір одного фермерського господарства, що мало сільськогосподарські угіддя, збільшився від 56,1 га у 2000 р. до 123,8 га у 2013 р. або в 2,2 рази. Основними працівниками у фермерських господарствах є члени сім'ї фермера. Кількість працівників збільшилася на 27113 чол. або на 37,9 %, а найманих працівників – в 3,1 рази. Забезпеченість фермерських господарств сільськогосподарською технікою залишається на низькому рівні. Хоча кількість сільгоспмашин збільшується за всіма видами, у розрахунку на 100 га ріллі тракторів зменшилося з 1,11 до 0,82 од. [13].

Урожайність товарних сільськогосподарських культур у фермерських господарствах в 2013 р. є меншою порівняно з сільськогосподарськими підприємствами: зернових і зернобобових – на 25,3 %, сояшнику – 8,3 %, цукрових буряків – на 10,3 %. Незважаючи на це у 2013 р. проти 2000 р. виробництво зерна у фермерських господарствах збільшилося в 6 разів, сояшнику – 7,4, картоплі – 4,9, овочів – у 3,7 рази. Тільки по цукрових буряках відбувся спад виробництва на 19,1 %. Тому частка виробництва основних сільськогосподарських культур фермерськими господарствами також зростає стрімко. На сьогодні фермери виробляють 11,9 % зерна, 5,7 % цукрових буряків, 19,5 % сояшнику. Збільшується їх частка у виробництві картоплі, овочів, кормів. У 2013 р. у розрахунку на одне фермерське господарство України відбулося збільшення виробництва рослинницької продукції у розрахунку на одне фермерське господарство: зерна – у 5,6 рази, сояшнику – 16,9, картоплі – 4,6, овочів – у 3,5 рази. А по цукрових буряках за досліджуваний період при збільшенні урожайності в два рази і зменшенні посівної площі в 2,5 рази було вироблено коренеплодів на 23,7 % менше.

Поголів'я тварин за досліджуваний період зросло: ВРХ – на 9,1 %, у т.ч. корів – на 25,7 %, свиней – у 5,1 рази, овець і кіз – 9,9 рази, птиці – в 24,9 рази. Проте частка фермерських господарств України у загальному виробництві тваринницької продукції залишається незначною. Фермерами було вироблено в 2013 р. лише 2,7 % м'яса, 1,4 % молока, 0,3 % яєць, 2,8 % вовни від загального виробництва по країні [13].

Фінансові результати діяльності фермерських господарств поліпшуються. Чистий дохід (виручка) від реалізації сільськогосподарської продукції та послуг збільшився з 6904,9 млн.грн у 2008 р. до 17491,4 млн. грн у 2013 р. або в 2,5 рази, а в розрахунку на одне фермерське господарство – з 162,7 тис. грн до 429,2 тис. грн або в 2,6 рази. Чистий дохід від реалізації сільськогосподарської продукції збільшився в 2,6 рази, а в розрахунку на одне господарство – в 2,8рази. У 2013 р. було одержано прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції на суму 2765,9 млн. грн, що більше порівняно з 2008 р. в 2,1 рази, а в розрахунку на одне господарство – в 3,1 рази. В той же час прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції становить у розрахунку на: 1 га сільськогосподарських угідь – 621 грн (у 2008 р. – 302 грн); одного працівника – 28 тис. грн (у 2008 р. – 11,7 тис. грн). Хоча щорічно виручка від реалізації сільськогосподарської продукції

збільшується, рівень рентабельності коливається, зокрема сільськогосподарської діяльності у 2013 р. становив 19,4 проти 23,7 % у 2008 р., а в порівнянні з 2012 р. – менше на 8,5 в.п. – 27,9 %. Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції за досліджуваний період зменшився з 24,6 до 19,2 %, у т.ч. продукції рослинництва – з 27 до 20,8 %, а продукції тваринництва – з 6,7 до 2,6 %. Традиційно збитковим є виробництво м'яса ВРХ і свиней. Найбільш прибутковим в рослинництві є виробництво соняшнику (рівень рентабельності 35,7-63,6 %), а в тваринництві – молока (4,9-21,4 %) [13]. Головною проблемою неефективності фермерських господарств є неоптимальний розмір площі сільськогосподарських угідь у користуванні. Структура фермерських господарств за площею сільгоспугідь зазнає змін. Досягнення фермерськими господарствами розмірів земельних ділянок на рівні 250-500 га і більше може значно покращити їх фінансовий стан, забезпечити додаткові можливості для конкурентної боротьби на ринках збуту. Значний вплив на покращення фінансового стану фермерських господарств має диверсифікація видів діяльності.

За період 2000-2013 рр. в Харківській області кількість фермерських господарств зростає з 1179 до 1190 од. (або на 0,9 %), а площа сільгоспугідь збільшилася в 2,3 рази. При цьому чисельність працюючих збільшилася на 68 осіб або на 1,6 %, а обсяг валової продукції сільського господарства зріс з 168,7 млн. грн до 1070,8 млн. грн або в 6,3 рази, у т.ч. рослинництва – в 6,5 рази, а тваринництва – в 3,4 рази. На долю фермерських господарств Харківської області в 2013 р. припадає 7,3 % загального обсягу валової продукції регіону, в т.ч. 9,4 % – продукції рослинництва, 0,9 % – продукції тваринництва. Середня площа сільгоспугідь 1 фермерського господарства – 207,1 га, що більше в 1,7 рази порівняно з середньою площею 1 господарства України. Виробництво сільськогосподарської продукції фермерами області за досліджуваний період збільшилося в десятки разів, відповідно збільшилася і питома вага у загальному обсязі одержаної продукції. Слід зазначити, що фермерськими господарствами Харківщини виробляється 15,5 % зерна, 17,4 % соняшника, 10,8 % цукрових буряків, 43% овочів і 34,2 % картоплі. Хоча урожайність сільськогосподарських культур в 2013 р. порівняно з 2000 р. збільшилася у рази, досягти рівня сільськогосподарських підприємств не вдається. Урожайність сільськогосподарських культур за видами менша на 3,8-17,3 % від рівня підприємств. Це наслідок того,

що питома вага фермерських господарств, що вносили органічні добрива, становила у 2013 р. лише 1,4%; які використовували засоби захисту рослин – 23,7 %. Було внесено органічних добрив під урожай 2013 р. у середньому на 1 га удобреної площі 9,5 т, а середня площа землі, що була оброблена засобами захисту рослин, дорівнює 193,5 га. Тільки 36,5 % фермерських господарств Харківської області вносили мінеральні добрива, що становить у середньому на 1 га удобреної площі 0,7 ц [14].

В останні роки в регіоні відбувається стабілізація і прирощення поголів'я худоби і птиці. У 2013 р. порівняно з попереднім роком у фермерських господарствах поголів'я ВРХ збільшилося на 4,4 %, у т.ч. корів – на 1,6 %, овець і кіз – 71,6 %, птиці – на 10,9 %. Тільки кількість утримуваних свиней зменшилася на 9,8 %. На кінець 2013 р. наявність тракторів у розрахунку на 100 га ріллі становить 0,86 од., що більше на 8,9 % порівняно з попереднім роком, а у розрахунку на одне господарство – відповідно 1,75 од. та 10,8 %. Це свідчить про кращу забезпеченість фермерських господарств регіону тракторами порівняно з рівнем по країні. З 2005 р. зменшується кількість кукурудзозбиральних і бурякозбиральних комбайнів, а іншої техніки – навпаки збільшується [14].

Рівень рентабельності продукції сільського господарства у фермерських господарствах Харківської області мав тенденцію до зниження і становив у: 2011 р. – 38,8 %, 2012 р. – 37,7 %, 2013 р. – 19,4 %. Основні прибутки фермери регіону одержують від продукції рослинництва, рентабельність якої у 2013 р. дорівнювала 21,4 % (у 2011 р. – 41,3 %, 2012 р. – 40 %). Тваринництво є традиційно збитковою галуззю. Рівень збитковості досяг у 2011 р. (-2,2 %), 2012 р. – (-9,2 %), 2013 р. – (-19,4 %) [14].

Слід зазначити, що оцінка діяльності фермерських господарств має свої особливості, які пов'язані зі специфікою ведення виробництва, відсутністю цілісних методичних підходів до аналізу фермерських господарств, недосконалістю та необ'єктивністю статистичної звітності. Як зазначає група вчених, основна проблема – це точність і достовірність інформації про результати діяльності цих суб'єктів господарювання. Фермери подають лише часткову інформацію про обсяги виробленої та реалізованої продукції. Окремі з них показують половину, а досить часто лише третину чи навіть менше, реалізованої продукції. Інколи фермери відокремлюють підсобне господарство від фермерського, що дає змогу «перекачувати»

ресурси і продукцію з другого в перше [4, С. 116]. Тому можна припустити, що показники діяльності фермерських господарств є дещо заниженими.

Для відображення основної тенденції зміни валової продукції у постійних цінах, виробленої господарствами Харківської області різних категорій за 2000-2013 рр., нами застосовано поліноми першого і другого ступенів. На рисунку наведено результати вирівнювання динамічного ряду виробництва валової продукції сільського господарства фермерськими господарствами Харківської області за 2000-2013 рр.

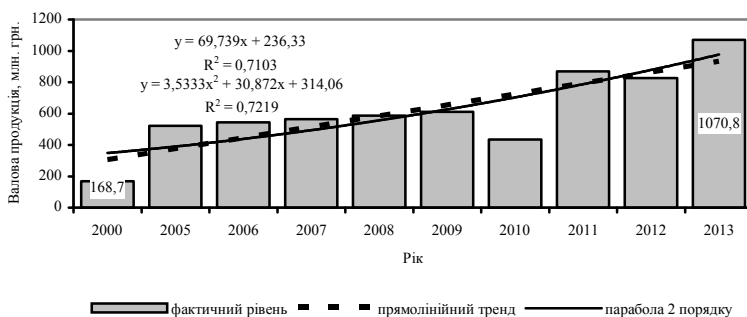

Рис. Динаміка виробництва валової продукції фермерськими господарствами Харківської області за 2000-2013 рр.

Наведені розрахунки свідчать, що і рівняння прямої лінії ($R^2_{\text{прям}} = 0,7103$) і рівняння параболі другого порядку ($R^2_{\text{параб}} = 0,7219$) є адекватними і добре відображають тенденцію зміни досліджуваного показника за 2000-2013 рр. Параметри рівняння прямої лінії показують, що у 1999 р. вирівняне значення виробництва валової продукції сільського господарства фермерськими господарствами Харківської області було на рівні 236,33 млн. грн. В середньому за рік на протязі досліджуваного періоду вона зростала на 69,739 млн. грн. Параметри і полінома другого ступеня ідентичні параметрам рівняння прямолінійної функції. Коефіцієнт характеризує постійну зміну інтенсивності розвитку, має додатний знак і свідчить про прискорення зростання обсягів виробництва валової продукції фермерськими господарствами Харківської області.

Нарощування обсягів виробництва продовольства та забезпечення стійкого розвитку сільських територій вимагає збільшення числа малих суб'єктів агрогосподарювання та підвищення їх дохідності. Більшість вчених вважають, що в перспективі фермерство в Україні буде розвиватися, але практично воно не зможе бути ведучим і тим більше становити реальну конкуренцію великим колективним господарствам. Широкомасштабний розвиток фермерства вимагає значних фінансових коштів, яких ні у державі, ні у самих фермерів немає і в найближчий час не буде.

Світовий досвід розвитку аграрних відносин на основі приватного підприємництва, на перший погляд, дає підстави віддати перевагу фермерським господарствам. Однак реальність суттєвої фермеризації вітчизняного сільського господарства досить проблематична. Фермер у країнах розвинутої економіки технічно озброєний більше нашого працівника сільського господарства в 5-10 разів. Він використовує передові технології, що дозволяє йому витрати ручної праці звести до мінімуму. Фермерські господарства, як правило, розташовані на їх землі окремо від інших землекористувачів. До такого розташування фермерських господарств пристосована і вся інфраструктура сільського господарства. Зарубіжні фермери змогли об'єднатися для захисту своїх інтересів за допомогою різних спілок, кооперативів, союзів. Фермерські господарства органічно включені у загальну систему аграрного бізнесу.

Якщо взяти за приклад США і врахувати чисельність фермерських господарств і площу їх землеволодіння (середня площа землі в США на одну ферму 199 га, що в 7 разів менше, ніж у нашій країні), то, наприклад у Харківській області треба було б створити не менше 260 тис. фермерських господарств. Кожному з них необхідно було б побудувати житло, інші сільськогосподарські будівлі, шляхи, лінії електрозабезпечення, зв'язку, підвести воду і т. ін. Це вимагатиме великих капіталовкладень та інших витрат, які на одиницю продукції у фермерських господарствах на багато разів є більшими, ніж у великих підприємствах.

Широка фермеризація сільського господарства в Україні неминухо супроводжувалась би диференціацією фермерських господарств, появою багатьох дрібних низькорентабельних і збиткових ферм. Надавати їм суттєву фінансову допомогу держава, як свідчить практика, об'єктивно не зможе. Банкрутство значної кількості фермерських господарств здатне різко посилити соціальну і політичну

нестабільність, дискредитувати приватне господарювання в аграрному секторі країни, збільшити кількість безробітних [6, С. 303].

Важливим фактором фермеризації є людський фактор. За професійними, економічними і правовими знаннями, за загальним рівнем освіти, культури, відношенням до справи ще не всі відповідають стандартам фермера в ринковій економіці. Серйозним гальмом переходу до фермерства є психологія безгосподарності, безвідповідальності, марнотратства, яка сформувалася за роки адміністративно-командної системи. Проте в останній період фермери в основній масі набули навиків підприємництва на селі. В силу об'єктивних і суб'єктивних причин все ж таки більшість сільських мешканців не бажають займатися фермерством.

Таким чином, зазначені причини не дозволяють сподіватися на широкомасштабний розвиток фермерства в сільському господарстві України. Суцільна фермеризація не дозволить використати потенціал колективного підприємництва. Однак, фермерство в АПК України займе свої соціальну і економічну ніші. Для нашої країни найбільш реальною є така модель аграрних відносин, в якій фермерство буде представлено одним з економічних укладів. При цьому багато фермерських господарств будуть вступати у коопераційні зв'язки та інтегруватися з іншими суб'єктами господарювання в аграрному та інших секторах економіки.

Прогнозування обсягів виробництва валової продукції сільського господарства різними категоріями господарств Харківської області на 2015 – 2020 рр. здійснено за методом перспективної екстраполяції, який передбачає, що закономірність розвитку, виявлена у минулому (2000 - 2013 рр.), збережеться і у майбутньому періоді, на який здійснюється прогноз. Проведені розрахунки щодо виявлення тенденції зміни показників стали підставою для прогнозування валової продукції сільського господарства в постійних цінах. В результаті екстраполяції виробництва валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) на період до 2020 р. на основі вирівнювання динамічного ряду за функціями прямої лінії та параболи другого порядку отримано точкові значення прогнозів, які наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Екстраполяція валової продукції сільського господарства в
Харківській області на період до 2020 рр. за методом
аналітичного вираження тренду**

Рік	Точкові прогнози валової продукції сільського господарства в постійних цінах за категоріями господарств, млн. грн					
	С.-г. підприємства*		Фермерські господарства		Господарства населення	
	пряма лінія	парабола 2 порядку	пряма лінія	парабола 2 порядку	пряма лінія	парабола 2 порядку
	$R^2 = 0,5944$	$R^2 = 0,6655$	$R^2 = 0,7103$	$R^2 = 0,7219$	$R^2 = 0,3194$	$R^2 = 0,3838$
2015	6723,4	7913,2	1073,2	1193,3	5929,5	7514,0
2016	6979,4	8659,1	1142,9	1312,5	6008,7	8245,7
2017	7235,4	9475,0	1212,7	1438,8	6087,9	9070,6
2018	7491,5	10360,9	1282,4	1572,1	6167,1	9988,7
2019	7747,5	11316,8	1352,2	1712,5	6246,3	11000,0
2020	8003,5	12342,7	1421,9	1860,0	6325,6	12104,6

*За виключенням фермерських господарств

За умови збереження виявлених тенденцій зміни за 14 років, точковий прогноз обсягів виробництва валової продукції у постійних цінах фермерськими господарствами Харківської області у 2020 році становитиме 1421,9 млн. грн за поліномом першого ступеня і 1860 млн. грн за поліномом другого ступеня. Порівняно із фактичним рівнем 2013 року можемо мати відносний приріст у розмірі 32,8 % і 73,8 % відповідно.

Визначену структуру прогнозних обсягів виробництва валової продукції за категоріями господарств представлено у табл. 2.

Перспективи розвитку суб'єктів малого підприємництва в сільському господарстві напряму залежать і від раціонального поєднання малих, середніх і великих підприємств. Раціональне співвідношення різних за розмірами суб'єктів господарювання повинно ґрунтуватися на відповідних принципах. Основними принципами поєднання малих і великих форм підприємств і підприємництва в аграрному виробництві є наступні:

Таблиця 2

Структура прогнозних обсягів виробництва валової продукції за категоріями господарств Харківської області на 2015 – 2020 рр., %

Рік	За рівнянням прямої лінії			За рівнянням параболи другого порядку		
	с.-г. підприємства*	ФГ	господ-ва населення	с.-г. підприємства*	ФГ	господ-ва населення
2015	48,98	7,82	43,20	47,61	7,18	45,21
2016	49,39	8,09	42,52	47,53	7,20	45,26
2017	49,78	8,34	41,88	47,41	7,20	45,39
2018	50,14	8,58	41,28	47,26	7,17	45,57
2019	50,49	8,81	40,70	47,10	7,13	45,78
2020	50,81	9,03	40,16	46,92	7,07	46,01

*За виключенням фермерських господарств

- принцип доповнювальності (великий і малий агробізнес доповнюють один одного на ринку продовольства, займаючи кожний з них свій сектор, свою нішу);

- принцип свого ринкового сегменту (підприємства малого і великого агробізнесу вибирають орієнтацію на той чи інший сегмент споживачів ринку (оптова або роздрібна торгівля), особливості безпосереднього споживача продукції (передпродажна доробка продукції, її якість));

- принцип співробітництва (насамперед, великі підприємства можуть передавати малим підприємствам молодняк тварин і корми для виробництва тваринницької продукції; а малі підприємства можуть забезпечувати обслуговування великих підприємств, особливо у сфері агросервісу, переробки сировини і т.п. Співробітництво може набувати і такі форми, коли малі і великі підприємства утворюють сумісно консорціуми, концерни та інші партнерські формування) [6, С. 230].

Таким чином, в умовах ринкової економіки можуть успішно розвиватися не тільки різні організаційні форми сільськогосподарських підприємств, малі, середні і великі їх форми, але і господарські утворення різних форм власності як самостійні, так і в процесі сумісної діяльності на основі взаємозацікавленості. При цьому досягається значне розширення соціальної основи суб'єктів підприємництва, їх змагання в господарській діяльності, що сприяє у

цілому розвитку продуктивних сил суспільства і зміцненню економіки країни. Всі без винятку науковці виступають за необхідність оптимального поєднання, а не протиставлення великих, середніх і малих підприємницьких структур на селі [1; 7; 10].

Важливим питанням, крім раціонального поєднання малих, середніх і великих підприємств, на нашу думку, є проблема організації стійкої взаємодії малих і великих підприємницьких структур, малих форм господарювання між собою, розвиток малого бізнесу всередині великих сільськогосподарських корпорацій.

Встановлено, що між колективними сільськогосподарськими підприємствами і малими формами господарювання існують певні зв'язки. Як фермерам, так і власникам господарств населення сільськогосподарські підприємства продають насіння, молодняк худоби і птиці, виконують механізовані роботи. Власникам особистих підсобних господарств обробляють городи, надають транспорт, інші послуги. Звичайно поганий фінансовий стан, постійне зростання цін на всі фактори виробництва, низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію не дозволяють великим підприємствам надавати у необхідному розмірі допомогу господарствам населення і фермерам. При цьому практично вся інфраструктура сільськогосподарських підприємств використовується власниками особистих селянських господарств.

Безумовно рівень взаємодії малих форм господарювання з великими необхідно поліпшувати по всьому ланцюжку «виробництво – зберігання – переробка – збут сільськогосподарської продукції». Важливу роль у цих процесах відіграють кооперація й інтеграція як форми організаційно-економічного об'єднання суб'єктів малого, середнього і великого підприємництва. Проте вони призводять, як правило, до створення нової бізнес-структури і втрати незалежності суб'єктів, що входять до об'єднання. Зарубіжною практикою доведено, що формування раціональної системи взаємодії всіх суб'єктів господарювання забезпечує саме кластерна організація виробництва і територій. Але багато теоретичних і методологічних проблем формування кластерів в АПК не знайшли наукового вирішення.

Оскільки між малими і великими суб'єктами господарювання не встановлено тісних і продуктивних зв'язків, необхідно підвищувати рівень їх взаємодії. У розвинутих країнах раціональними формами співпраці і взаємовідносин на комерційній основі між великими і

малими підприємствами є франчайзинг, венчурний бізнес, аутсорсинг, аутстафінг, субконтрактація, внутріфірмове підприємництво, які слід широко впроваджувати у вітчизняний аграрний сектор.

Висновки. Отже, в силу об'єктивних і суб'єктивних причин фермеризація сільського господарства за моделлю розвинутих країн в нашій державі не здійсненна. Фермерство буде представлено одним з рівноправних економічних укладів.

Для підвищення економічної ефективності фермерських господарств необхідно задіяти всі внутрішні резерви, створити відповідне підприємницьке середовище, запроваджувати нові форми агробізнесу на комерційній основі, підняти на якісний рівень процеси кооперації й інтеграції у сфері АПК.

За прогнозними підрахунками, в Харківській області вже в 2020 році фермерські господарства на регіональному ринку збільшать свою частку і забезпечать у структурі виробництва валової продукції сільського господарства (за рівнянням прямої) 9 % проти 7,3 % у 2013 р., а господарства населення, навпаки, зменшать до 40,2 % проти 44,5 %.

Література.

1. Горьовий В.П. Проблеми раціонального поєднання малих, середніх і великих підприємств / В.П. Горьовий, В.К. Збарський // Агроінком. – 2007. – № 11-12. – С. 74-78.

2. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: [Монографія] / В.П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 570 с.

3. Касл Э. Эффективное фермерское хозяйство / Э. Касл, М. Беккер, А. Нельсон // Пер. с англ. – М.: Агропромиздат, 1991. – 496 с.

4. Липчук В.В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин, О.М. Кордоба. – Львів, 2010. – 236 с.

5. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк. – К.: ІАЕ УААН, 1999. – С. 74-103.

6. Научные основы реформирования аграрного производства при переходе к рынку / [П.И. Лазаренко, Н.И. Агафонов, В.В. Радченко, Л.Е. Мельник, В.Я. Олейник]; под ред. П.И. Лазаренко / [Монографія]. – Днепропетровск: «Пороги», 1996. – 445 с.

7. Реверчук С.К. Анатомія малого бізнесу / С.К. Реверчук, М.І. Крупка. – Львів: Діалог, 1996. – С. 31-34.

8. Саблук П.Т. Передумови і фактори розвитку фермерства в Україні / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк // Вісник аграрної науки. – 1993. – №2. – 1993. – С. 3-13.

9. Стельмахук А.М. Розвиток альтернативних форм господарювання на селі (на прикладі селянських (фермерських) господарств Тернопільської області) / А.М. Стельмахук, К.З. Возний // Економіка АПК. – 1996. – №8. – С. 17-23.

10. Узун В.Я. Крупный и малый бизнес в сельском хозяйстве России: адаптация к рынку и эффективность / В.Я. Узун. – М.: ФГНУ «Росинформагротех», 2005. – С. 166-176.

11. Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку: [Монографія] / М.Г. Шульський. – Львів, 2004. – 392 с.

12. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.

13. Сільське господарство України за 2013 рік: Стат. збірник / За ред. Н.С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 399 с.

14. Фермерські господарства Харківської області: Стат. збірник / За ред. О.М. Ракітіної. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2014. – 82 с.

Маренич Т.Г., Борисовський Д.В. Фермерство в Україні та перспективи його функціонування

У статті проведено аналіз діяльності фермерських господарств, виявлено тенденції в їх розвитку. Статистичні дані засвідчили, що фермерські господарства поступово нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Окреслено основні проблеми, які необхідно вирішити для подальшого функціонування цієї категорії товаровиробників. Зроблено висновок, що для зростання економічної ефективності фермерських господарств необхідно підвищувати рівень взаємодії малих і великих суб'єктів господарювання, підняти на якісний рівень процеси кооперації й інтеграції в АПК. Визначено прогнозні обсяги виробництва валової продукції сільського господарства фермерськими господарствами регіону.

Ключові слова: ефективність, фермерське господарство, підприємство, кооперація, інтеграція.

Маренич Т.Г., Борисовский Д.В. Фермерство в Украине и перспективы его функционирования

В статье проведен анализ деятельности фермерских хозяйств, выявлены тенденции в их развитии. Статистические данные свидетельствуют о том, что фермерские хозяйства постепенно наращивают объемы производства сельскохозяйственной продукции. Очерчены основные проблемы, которые необходимо решить для дальнейшего функционирования этой категории товаропроизводителей. Сделан вывод, что для увеличения экономической эффективности фермерских хозяйств необходимо повышать уровень взаимодействия малых и больших субъектов хозяйствования, поднять на качественный уровень процессы кооперации и интеграции в АПК. Определены прогнозируемые объемы производства валовой продукции сельского хозяйства фермерскими хозяйствами региона.

Ключевые слова: *эффективность, фермерское хозяйство, предпринимательство, кооперация, интеграция.*

Marenich T.G., Borysovskiy D.V. Farming in Ukraine and Prospects of its Operation

The analysis of farms activities was performed and trends of their development were revealed in the article. Analysis of statistical data testifies that farmer's enterprises increased the production of agricultural crops. Main problems of securing further operating of such producers were outlined. It has been concluded, to achieve the new higher level of economic efficiency is necessary to increase the level of interaction between small and large producers, and to raise the process integration and cooperation in APS. Estimation of gross production volumes of region farms has been done.

Key words: *efficiency, farmer enterprise, entrepreneurship, cooperation, integration.*

УДК 330.341:338.43

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ ТА
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА**

**ОНЕГІНА В.М., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР, ЛУНЬОВА В.А., ЗДОБУВАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній інформатизованій глобальній економіці важливішим чинником конкурентоспроможності та розвитку є інновації. Розуміння виключного значення переходу економіки України на інноваційну модель розвитку знайшло відображення і в законодавчо-нормативних актах, і в працях вчених, і в навчальному процесі у вишах. Ще 13 липня 1999 р. була прийнята Постанова Верховної Ради України «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» № 916-XIV, 17 червня 2009 р. прийнято Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» №680-р Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 08.09.2011 №3715-VI визначив основні засади державної інноваційної політики. Та у проекті «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів» цілком слушно відзначається: «Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоздатності економіки, рівня розвитку і особливо